

DOI: 10.5281/zenodo.3803825

UDC: 339.1

JEL: L 10, L 19

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE DOMESTIC FOOD MARKET IN UKRAINE

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ УКРАЇНИ

Mariia Ye. Bondarchuk

Odessa National Polytechnic University, Odessa, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5895-4868

Email: marybond5813@gmail.com

Received 20.08.2019

Бондарчук М.Є. Тенденції розвитку внутрішнього ринку харчових продуктів України. Оглядова стаття.

В результаті проведеного дослідження проаналізовано обсяги споживання основних продуктів харчування населенням України. Проведено порівняльний аналіз нормативного (вимоги, рекомендовані Українським науково-дослідним інститутом гігієни та Міністерством охорони здоров'я і Всесвітньої організації охорони здоров'я) та фактичного споживання продовольства. Проаналізовано показники функціонування ринку харчових продуктів України за 2010-2017 роки. Визначено основні тенденції розвитку ринку: збільшення обсягів виробництва; зменшення внутрішнього попиту за рахунок зменшення кількості споживачів, втрати контролю над територіями, девальвації національної валюти; збільшення обсягів експорту; зменшення обсягів імпорту; зростання сегментів функціональних, органічних, веганських, кошерних, халяльних продуктів тощо.

Ключові слова: внутрішній ринок, експорт, імпорт, споживання, виробництво.

Bondarchuk M.Ye. Trends in the development of the domestic food market in Ukraine. Review article.

As a result of the study, the consumption of basic foodstuffs by the population of Ukraine was analyzed. A comparative analysis of the regulatory (requirements recommended by the Ukrainian Research Institute of Hygiene and the Ministry of Health and the World Health Organization) and actual consumption of food were conducted. The indicators of functioning of the food market of Ukraine for the years 2010-2017 are analyzed. The basic tendencies of market development are determined: increase of production volumes; decrease in domestic demand by reducing the number of consumers, loss of control over territories, devaluation of the national currency; increase in export volumes; decrease in import volumes; growing segments of functional, organic, vegan, kosher, halal, and more.

Keywords: domestic market, export, import, consumption, production.

Ринок харчових продуктів є критичним, але часто недостатньо проаналізованим і освітленим аспектом сфери продовольчої безпеки. Аналіз ринкового становища дає змогу висвітлювати два з трьох стовпів продовольчої безпеки: економічну та фізичну доступність. Без чіткого розуміння поточних і прогнозованих ринкових умов аналіз продовольчої безпеки є неповним і неадекватним [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Визначення стану і тенденцій розвитку внутрішнього ринку харчових продуктів здебільшого розглядалось в межах досліджень розвитку харчової промисловості та забезпеченості продовольчої безпеки. Зазначеним аспектам присвячено роботи М.М. Бабиць, О.В. Березіна [2], Н.С. Венгерської, В.П. Залізняка [19], А.Р. Калантарової, М.М. Ковальова [3], Т.М. Лозинської [4], М.М. Олійника, А.І. Рудич [5], Л.В. Страшинської [6], І.Б. Тернавської та інших дослідників.

Метою статті є полягає у визначенні основних тенденцій розвитку внутрішнього ринку харчових продуктів України. Проте у роботах науковців розглянуто лише окремі сегменти ринку харчових продуктів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Забезпечення продовольчої безпеки є важливим показником, що характеризує економічний розвиток кожної держави. Згідно з визначенням Продовольчої та сільськогосподарської організації (ФАО) «продовольча безпека існує тоді, коли всі люди, у будь-який час мають фізичний та економічний доступ до достатнього, безпечного та поживного харчування, що відповідає їх харчовим потребам та уподобанням для активного та здорового життя» [7].

За рекомендаціями ВООЗ середньостатистичний споживач за рік повинен споживати 70,1 кг м'яса та м'ясної продукції, 8,4 кг риби, 404 кг молока та молочних продуктів, 96,7 кг картоплі, 243 яйця, 36,5 кг цукру, 13,1 кг рослинної олії, 80,3 кг плодів та ягід, 140,3 кг овочів та баштанних, 120,5 кг хлібних продуктів [3].

Українськими Науково-дослідним інститутом гігієни та Міністерством охорони здоров'я на основі рекомендацій ВООЗ розроблено власні норми споживання продуктів харчування відповідно до

індивідуальних особливостей громадян. Згідно з вітчизняними нормами українці мають споживати 83 кг м'яса та м'ясної продукції, 20 кг риби, 380 кг молока та молочних продуктів, 124 кг картоплі, 290 яєць, 38 кг цукру, 13 кг рослинної олії, 90 кг плодів та ягід, 161 кг овочів та баштанних, 101 кг хлібних продуктів. Динаміка споживання основних продуктів харчування населенням України протягом 2010-2018 рр. представлено у табл. 1. [8].

Таблиця 1. Споживання основних продуктів харчування населенням України (на одну особу за рік; кг)

Категорія	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018 р. у % до 2010 р.
М'ясо та м'ясні продукти	52,0	51,2	54,4	56,1	54,1	50,9	51,4	51,7	52,9	101,5
Молоко та молочні продукти	206,4	204,9	214,9	220,9	222,8	209,9	209,5	200	199,8	95,8
Яйця (шт.)	290	310	307	309	310	280	267	273	278	94,8
Хлібні продукти	111,3	110,4	109,4	108,4	108,5	103,2	101,0	100,8	99,8	89,4
Картопля	128,9	139,3	140,2	135,4	141,0	137,5	139,8	143,4	139,4	108,2
Овочі та баштанні продовольчі культури	143,5	162,8	163,4	163,3	163,2	160,8	163,7	159,7	163,3	114,2
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	48,0	52,6	53,3	56,3	52,3	50,9	49,7	52,8	57,8	120,4
Риба та рибні продукти	14,5	13,4	13,6	14,6	11,1	8,6	9,6	10,8	11,8	81,4
Цукор	37,1	38,5	37,6	37,1	36,3	35,7	33,3	30,4	30,3	80,3
Олія	14,8	13,7	13,0	13,3	13,1	12,3	11,7	11,7	11,8	87,8

Джерело: складено автором за матеріалами [8]

Дані табл. 1 свідчать, що протягом 2010-2018 рр. зростання споживання харчових продуктів спостерігалось у розрізі груп м'ясо та м'ясні продукти (1,5%), картопля (8,2%), овочі та баштанні продовольчі культури (14,2%), плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино) (20,4%). Зниження обсягів споживання спостерігається у групах: молоко та молочні продукти (4,2%), яйця (5,2%), хлібні продукти (10,6%), риба та рибні продукти (18,6%), цукор (19,7%), олія (12,2%).

Порівнюючи споживання харчових продуктів у 2018 р. з вітчизняними вимогами та вимогами ВООЗ доходимо висновку про те, що в Україні фактичне споживання основних видів продуктів харчування не досягає показників встановлених раціональних норм (рис. 1) [3, 8]. У 2018 р. перевищення раціональних норм споживання рекомендованих УНДІГХ МОЗ на 12,4 % та 1,4 % відповідно спостерігається тільки у групах картопля і овочі та баштанні продовольчі культури. Відповідно до норм ВООЗ перевищення у цих групах сягає 44,2 % та 16,4% відповідно.

У групі риба та рибні продукти суттєво відрізняються встановлені вітчизняні норми споживання (20 кг) та норми ВООЗ (8,4 кг.) За вітчизняними нормами спостерігається недостатність споживання на 41%, а за нормами ВООЗ перевищення на 40,5%. У групі яйця також відрізняються встановлені вітчизняні норми споживання (290 шт.) та норми ВООЗ (243 шт.) За вітчизняними нормами наявна недостатність споживання на 4,1%, а за нормами ВООЗ перевищення на 14,4%.

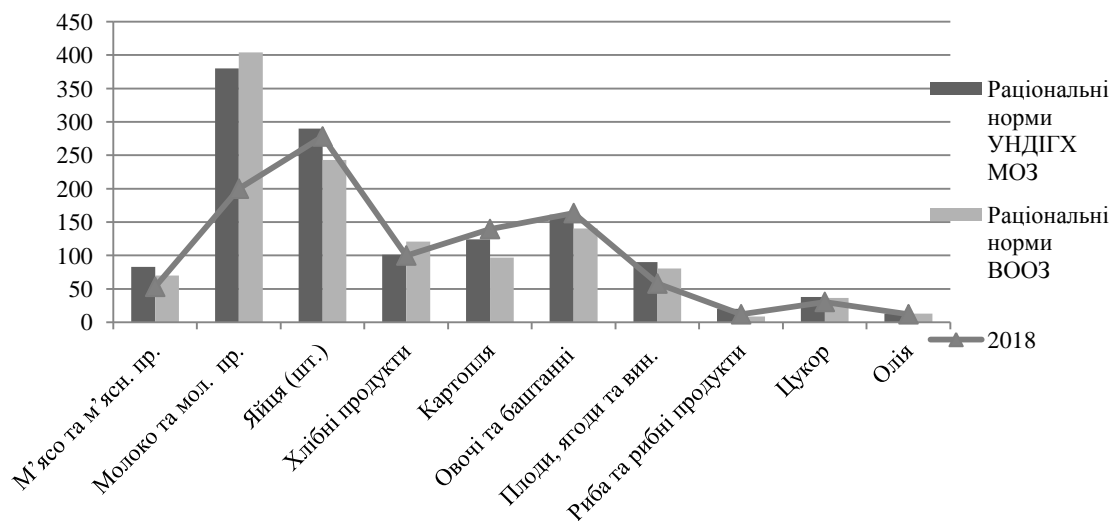

Рис. 1. Споживання основних продуктів харчування населенням України у 2018 р. у порівнянні з раціональними нормами ВООЗ та УНДІГХ МОЗ

Джерело: складено автором за матеріалами [3, 8]

Найбільший дефіцит споживання спостерігається у групі молока та молочних продуктів. Порівнюючи з раціональними нормами УНДІГХ МОЗ нестача даної групи сягає 47,4%, у порівнянні з вимогами ВООЗ – 50,5%. Дефіцит споживання м'яса та м'ясних продуктів, у порівнянні з раціональними нормами УНДІГХ МОЗ, становив 36,3%, у порівнянні з вимогами ВООЗ – 24,5%.

У групі плоди, ягоди та виноград дефіцит сягнув позначки 35,8% згідно з вітчизняними нормами, 28% згідно з вимогами ВООЗ.

У розрізі споживання цукру нестача спостерігається за обома встановленими нормами – 20,3% та 17,0% відповідно. Споживання олії не відповідає вітчизняним нормам та нормам ВООЗ на 9,2% та 9,9% відповідно; хлібних продуктів на 1,2% та 17,2%.

Зазвичай забезпечення потреб населення країни харчовими продуктами здійснюється переважно за рахунок продукції власного виробництва. Протягом 2010-2017 рр. виробництво основних харчових продуктів мало наступну динаміку (табл. 2) [8].

Таблиця 2. Виробництво основних продуктів харчування (тис. тонн)

Категорія	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017 р. у % до 2010 р.
М'ясо та м'ясні продукти	2059	2144	2210	2389	2360	2323	2324	2318	112,6
Молоко та молочні продукти	11249	11086	11378	11488	11133	10615	10382	10281	91,4
Яйця *	985	1079	1104	1133	1131	969	872	896	91,0
Хлібні продукти	39271	56747	46216	63051	63859	60126	66088	61917	157,7
Картопля	18705	24248	23250	22259	23693	20839	21751	22208	118,7
Овочі та баштанні продовольчі культури	8873	10562	10815	10668	10323	9792	9998	9721	109,6
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	2154	2418	2465	2871	2435	2539	2385	2458	114,1
Риба та рибні продукти	-	-	-	-	47,9	35,9	-	63,1	-
Цукор	1805	2586	2143	1263	2053	1459	2021	2043	113,2
Олія	3101	3268	4067	3712	4926	4581	5409	6277	202,4

Примітка: * Для перерахунку взято середню вагу одного яйця – 57,75 г.

Джерело: складено автором за матеріалами [8]

У виробництві більшості груп продуктів харчування спостерігається щорічна тенденція до збільшення їх обсягів. Зростання виробництва простежується протягом 2010-2014 р. Кризовим у виробництві відзначається період з 2015 р. з помітним зменшенням та незначним збільшенням виробництва у розрізі певних груп. За досліджуваній період 2010-2017 рр. зменшились обсяги виробництва молока та молочних продуктів (на 8,6%), яєць (9%). Так, у 2017 р. порівняно з 2010 р., збільшилися обсяги виробництва м'яса та м'ясних продуктів (на 12,6%), хлібних продуктів (на 57,7%), картоплі (18,7%), овочів та баштанних (на 9,6%), плодів, ягід та винограду (на 14,1%), цукру (на 13,2%). У виробництві олій спостерігається щорічна тенденція до збільшення обсягів даної продукції, протягом 2010-2017 рр. цей показник зріс у 2 рази.

Наявні дані щодо обсягів виробництва по групі риби та рибних продуктів свідчать про тенденцію збільшення. Для вітчизняного ринку, як і для світового, характерним є розвиток продукції аквакультури. Вирощують не тільки традиційних коропа та товстолоба, але й в невеликих обсягах форель, тилапію, африканського сома та креветки. Розведення осетрових дає змогу отримувати не тільки м'ясо, але й осетрову (чорну) ікру, що експортується до Данії, Ісландії, Японії, Франції, Греції, Іспанії, Італії та США. Вартість української експортованої ікри становить від 700 дол. США за кг, в свою чергу імпортна китайська продукція коштує від 250-300 дол. США за кг [9, 10].

Україна є експорторієнтованою державою, в товарній структурі експорту якої переважає продукція харчової та аграрної промисловостей. Дані про нарощування обсягів виробництва продуктів харчування корелюють з інформацією про збільшення обсягів експорту (табл. 3) [8].

Дані табл. 3 дають змогу стверджувати, що експорту переважної більшості продуктів харчування властива щорічна тенденція до нарощування обсягів. Однак сукупний експорт риби та рибних продуктів, молока та молочних продуктів, плодів, ягід та винограду за досліджуваній період зменшився на 83,4 %, 12,7% та 17,6% відповідно.

Хоча у розрізі угруповання молочних продуктів протягом 2010-2017 рр. обсяги експортних поставок зменшуються, у 2017 р., у порівнянні з 2015-2016 рр., простежується збільшення експорту майже у 2 р. Найбільше, серед молочних продуктів, експортується вершкове масло, згущені та сухі молочні консерви, казеїн. Користуються попитом в Марокко, Туреччині, Нідерландах, Казахстані, Молдові, Єгипті і кисломолочні продукти, сири, сироватка тощо [11]. Серед вітчизняної рибної продукції найбільший попит має готова та консервована риба, споживачами якої є країни СНД, США, Ізраїль [12]. Експорт плодово-ягідної продукції представлений яблуками, грушами, волоськими горіхами, замороженими плодами та ягодами та здійснюється переважно до країн ЄС [13].

Таблиця 3. Експорт основних продуктів харчування (тис. тонн)

Категорія	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017 р. у % до 2010 р.
М'ясо та м'ясні продукти	48	79	125	182	218	245	303	351	731,3
Молоко та молочні продукти	956	964	820	769	527	464	434	835	87,3
Яйця *	75	83	82	105	147	126	112	155	206,7
Хлібні продукти	14239	14825	27798	27836	33423	38338	41451	42499	298,5
Картопля	8	13	7	16	17	15	5	18	225,0
Овочі та баштанні продовольчі культури	335	303	346	379	294	212	224	444	132,5
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	353	239	351	392	350	324	283	291	82,4
Риба та рибні продукти	63,7	49	55,7	51,5	39,6	8,7	8,4	10,6	16,6
Цукор	65	51	174	163	40	153	505	617	949,2
Олія	2850	2814	3742	3553	4578	4253	5104	5988	210,1

Примітка: * Для перерахунку взято середню вагу одного яйця - 57,75 г.

Джерело: складено автором за матеріалами [8]

Найнижче збільшення обсягів імпорту простежується у групі овочі та баштанні - на 32,5% з 33 тис. тонн у 2010 р. до 444 тис. тонн у 2017 р. Беззаперечними лідерами серед експортованих продуктів харчування є м'ясо та м'ясні продукти; цукор. Протягом 2010-2017 рр. збільшено обсяги вивезеного м'яса і м'ясних продуктів з 48 тис. тонн у 2010 р. до 351 тис. тонн у 2017 р. Варто відзначити, що Україною, в основному, експортується високоякісна м'ясна сировина, що має значно вищу вартість ніж імпортована [14]. Наразі Україна входить у десятку найбільших експортерів курятини (м'яса бройлерів) у світі, що експортує свою продукцію у понад 80 країн [11].

Істотно, у майже 9,5 разів, збільшено обсяги експорту цукру - з 48 тис. тонн у 2010 р. до 351 тис. тонн у 2017 р. Експорт хлібних продуктів у 2017 р. дорівнював близько 42,49 млн. тонн, приріст до значення 2010 р. становив близько 300%. Експорт яєць за 2010-2017 рр. збільшився у понад 2 рази; картоплі - у 2,25 рази, олії - у 2,1 рази. Українські яйця курячі імпортують у 40 країн світу - Азії, Африки, Близького, Далекого Сходу. Розвиток експорту у деякі країни Сходу стримує не тільки відсутність гармонізації щодо вимог, критеріїв, показників якості яєчної продукції, але й узгодженість щодо необхідних дозвільних для експорту документів [11].

На внутрішньому ринку харчових продуктів наявне скорочення обсягів виробництва м'ясних та молочних продуктів при одночасному збільшенні їх експорту. Це призводить до суттєвого зростання цін на вітчизняну продукцію та обсягів імпортової продукції, що є більш доступною за цінами. Наразі внутрішній ринок харчових продуктів на 10 % представлений імпортованою продукцією, хоча цей показник може зрости на 5% [15].

Аналізуючи обсяги імпорту продуктів харчування за 2010-2017 рр. простежується динаміка їх зниження майже за усіма групами (табл. 4). Найсуттєвіше зменшення ввезення харчових продуктів простежується у 2015 р. (окрім яєць). Причинами такого зниження обсягів імпорту є, в першу чергу, девальвація національної валюти. По-друге, протягом 2015 р. на продукти харчування було запроваджено додатковий імпорتنний збір у розмірі 10%. Також варто зазначити, що саме з 2014-2015 рр. Україною було втрачено значну кількість потенційних споживачів та контроль значної частини території, що призвело до значного зниження виробництва вітчизняної продукції [16, 17, 18, 19].

Таблиця 4. Імпорт основних продуктів харчування (тис. тонн)

Категорія	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017 р. у % до 2010 р.	Індикатор імпортозалежності
М'ясо та м'ясні продукти	378	244	423	332	201	158	182	233	61,6	10,6
Молоко та молочні продукти	273	257	410	548	357	78	105	132	48,4	1,6
Яйця	7	3	4	5	7	11	5	7	100,0	1,0
Хлібні продукти	175	273	228	242	263	190	240	255	145,7	3,7
Картопля	30	41	23	23	40	17	27	24	80,0	0,3
Овочі та баштанні продовольчі культури	311	285	213	237	225	95	136	129	41,5	1,9
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	1130	1163	1171	1172	856	588	732	819	72,5	36,5
Риба та рибні продукти	471,2	395	441	450	340	230	300	320	67,9	73,5
Цукор	90	48	10	11	7	4	5	7	7,8	0,5
Олія	319	249	231	296	223	160	219	239	74,9	48,2

Примітка: * Для перерахунку взято середню вагу одного яйця - 57,75 г.

Джерело: складено автором за матеріалами [16, 17, 18, 19]

Починаючи з 2016 р. відбувається нарощення везення більшості груп продуктів харчування. Сукупний імпорт м'яса та м'ясних продуктів в Україні знизився з 378 тис. тонн у 2010 р. до 233 тис. тонн у 2017 р.

Протягом 2015-2017 рр. Україною істотно, від 15 до 30%, збільшено обсяги імпорту м'яса і м'ясних продуктів - з 158 тис. тонн у 2015 р. до 233 тис. тонн у 2017 р. Цьому сприяли не тільки суттєве зниження поголів'я худоби, але й спалахи африканської чуми свиней. Варто зазначити, що за останні декілька років характерною є тенденція зниження якісних характеристики ввезених продуктів харчування. Окрім традиційних м'ясних продуктів забійних тварин, курятини, Україна закуповує найдешевшу м'ясну сировину - субпродукти, тримінг, м'ясо механічного обвалювання птиці (ММО) тощо. Ввезена продукція містить значну кількість жирів, тому що складається із сполучної (шкіри), жирової, кісткової тканин та кісткового мозку. Використання дешевої імпоротної сировини у якості інгредієнта м'ясних харчових продуктів суттєво знижує собівартість готового продукту та використовується не тільки у поєднанні з традиційною сировиною забійних тварин, птиці, але й у якості основного компонента [14]. Найбільшу частку у структурі імпорту м'яса та м'ясних займає яловичина та свинина, які ввозять із США, Німеччини, Польщі [20].

Найсуттєвіше зменшенням обсягів імпорту за групами продуктів харчування має цукор (на 92,2%). Обсяги імпорту молока та молочних продуктів протягом 2010-2017 рр. зменшилися майже на 52%; картоплі - на 20%; овочів та баштанних продовольчих культур - на 58,5%; плодів, ягід та винограду - на 27,5%; олій - на 25,1%. У розрізі угруповання риби та рибних продуктів за досліджуваний період спостерігається зниження імпорту на 32,1 %. У 2015 р. показник везення у натуральному вираженні сягав рівня 230 тис. тонн, що у понад 2 рази менше показників 2010 р. та у 3 рази менше у грошовому вираженні. Введення додаткового імпортного збору та девальвація гривні унеможливили придбання для більшості споживачів дорогої імпоротної рибної продукції та зумовили переорієнтацію везення у бік значно дешевої продукції [16]. У 2016-2017 рр. простежується позитивна тенденція до нарощування імпортих поставок риби та рибних продуктів до 300-320 тис. тонн відповідно. Збільшення обсягів імпорту простежується лише у групі хлібних продуктів - на 45,7%. Незмінну величину за рівнем 2010 р., а саме 7 тис. тонн, мало угруповання яєць.

Забезпечення внутрішнього ринку основними видами продовольства формується переважно за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Однак у 2017 р. за трьома групами харчових продуктів відзначається граничне перевищення (30%) критерію індикатора імпортозалежності. Найвищий рівень імпортозалежності відзначається у наступних групах:

- риба та рибні продукти - 73,5;
- олія (без урахування соняшникової) - 48,2%;
- плоди, ягоди та виноград - 36,5% [18].

Високий рівень імпортозалежності у групі олій зумовлено значною часткою, понад 95%, імпорту пальмової олії, що набула широкого застосування у кондитерській, молочній галузях тощо за рахунок низької собівартості. Перевищення граничного критерію імпортозалежності у групі плоди, ягоди та виноград обумовлено ввезенням різноманітних тропічних та субтропічних плодів, що не культивуються в Україні. Найвразливішою групою імпорту традиційно є риба та рибні продукти з 70-80% рівнем імпортозалежності. Основну частку імпорту складають ті види риб, промисел яких відбувається у морських економічних зонах інших держав [21]. Найбільшим імпортером риби та рибної продукції традиційно є Норвегія. До основних імпортерів, що формують 60 % всього імпорту рибної продукції також належать Ісландія, Естонія, Канада та США [19].

Для вітчизняного ринку харчових продуктів характерним є поширення тенденції "усвідомленості" покупців. Уважні споживачі шукають безпечні, поживні харчові продукти. Покупці вивчають маркування етикеток продуктів і обирають бренди, що демонструють прихильність якості.

Українські споживачі стають все більш стурбованими питанням того, що вони споживають, а функціональні продукти харчування почали відігравати все більш помітної роль в українському раціоні. Сегмент ринку функціональних продуктів (за різними оцінками) наразі займає частку 6-8% внутрішнього ринку харчових продуктів, що говорить про його ненасиченість [22, 23, 24].

Значна частка споживачів, насамперед з етичних міркувань, відмовляються від насильного утримання, використання в будь-яких корисливих цілях або від споживання тварин та стають прихильниками веганства, вегетаріанства. Сегмент споживачів, що не споживають продукти тваринного походження щороку зростає. Цей тренд набирає обертів і в Україні. Станом на 2017 р. близько 2 млн. (5 %) населення України, переважно віком від 18 до 29 років, не споживають м'яса [25].

Споживачі, що переходять на рослинну їжу, переосмислюють ідею про те, що таке м'ясо. За їх твердженням м'ясо, це по суті, комбінація амінокислот, вітамінів, мінеральних елементів, ліпідів і води, а отже м'ясні продукти можна виробляти з рослинного білку (соевого, горохового, пшеничного). Наразі частка м'яса на рослинній основі складає менше 1% від загального обсягу роздрібного ринку м'яса, проте очікується її збільшення. Ці продукти здебільшого реалізують в спеціалізованих магазинах натуральних продуктів (Еко-лавка тощо) [26].

На внутрішньому ринку України наявний брак веганських продуктів харчування. Окрім м'ясних продуктів на рослинній основі поволі зростає частка молока та молочних продуктів на рослинній основі.

Наразі на вітчизняному ринку представлено не тільки традиційне мигдальне, соєве, кокосове, рисове але й гречане, вівсяне молоко, "немолочні" продукти.

Вітчизняний ринок харчових продуктів характеризується зростанням попиту на модні, візуально привабливі продукти і напої. Соціальні мережі - важливий тренд розвитку внутрішнього ринку продуктів харчування. Мільйони людей фотографують їжу і напої, щоб "поділитися" своїми улюбленими знахідками у соціальних мережах. Барвисті, цікаві нові продукти і напої, розміщені в Інтернеті, швидко завойовують популярність. Соціальні мережі постійно піднімають моду на маловідомі продукти або інгредієнти. Всього кілька років тому мало хто чув про аквафабе, насіння чіа або морські овочі. Наразі вони стають мейнстрімом [24].

Споживачі прагнуть уникати алергенів і подразників в харчових продуктах. Найбільш поширеними продуктами, що не містять алергенів є продукти, у складі яких відсутня лактоза та глютен. Покупці уникають глютену, навіть якщо вони не страждають целіакією, вважаючи, що безглютенова дієта корисніше для здоров'я.

Зростання попиту простежується і сегменті напівфабрикатів та продуктів з мінімальним часом приготування. Споживачі все більше відчувають брак часу. Середній час, який люди витрачають на приготування вечері вдома, скоротився з 60 хв. у 1980 р. до 24 хв [24]. Українські сім'ї починають рідше готувати і служби доставки (Glovo, Uber Eats тощо) стають все більш популярними. У роздрібних торговельних мережах реалізують, окрім готових страв, спеціально оброблені інгредієнти для приготування страв в домашніх умовах. Миті, очищені, нарізані, проварені фасовані овочі значно економлять час та скорочують тривалість приготування їжі.

Ринку харчових продуктів України властиво збільшення сегменту органічних продуктів. За даними Федерації органічного руху у 2017 р. внутрішній ринок органічних продуктів оцінювався у понад 30 млн. дол. США [27]. Органічні харчові продукти реалізуються не тільки в магазинах натуральних продуктів, у й у великих торговельних мережах, де можна зустріти цілі відділи такої продукції. Реалізують широкий асортимент органічної продукції: плоди, овочі, продукти їх переробки, молочні, м'ясні продукти, яйця, березовий сік, мед, крупи, борошно, рослинні олії, цукор, кипрійний чай тощо [28].

Близько 80% виробленої органічної продукції експортується, у грошовому вираженні експорт перевищує 100 млн. дол. США. Такі продукти харчування є високомаржинальними. Основними імпортерами вітчизняних органічних продуктів є країни ЄС (Німеччина, Австрія, Нідерланди, Швейцарія), США. Проблемою органічного сегменту ринку продовольства є відсутність ведення державної статистики, реєстрів, що виокремлювала б органічне виробництво. Щоправда, у сфері органічного виробництва удосконалюється законодавство - у 2018 р. прийнятий Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», що врегулює важливі аспекти функціонування ринку органічних продуктів [29].

Ненасиченим сегментом вітчизняного ринку харчових продуктів є ніша кошерних та халяльних продуктів. Здебільшого це імпортний асортимент. Доцільно нарощувати обсяги виробництва такої продукції не тільки для внутрішнього споживання, але й для експорту в країни з великим попитом - Близького Сходу та Азії [30].

Висновки

Внутрішній ринок харчових продуктів України є доволі динамічним. Позитивною тенденцією його розвитку є зростання обсягів виробництва основних продуктів харчування, що сприяє підвищенню рівня продовольчого забезпечення країни. Вітчизняні виробники здатні виготовляти продукти з високими рівнями конкурентоспроможності та якості на світовій арені. Не дивлячись на значний потенціал, тривалий час Україна залишається державою, що в основному експортує сировину, а не готову продукцію.

Значна частка вироблених харчових продуктів надходить на експорт, а не на споживання. Різка збільшення експорту продуктів харчування сприяє зменшенню внутрішнього споживання.

Для багатьох українців м'ясні, молочні, рибні продукти є економічно недоступними, про що свідчить їх динаміка та невідповідність раціональним нормам споживання.

Для внутрішнього ринку харчових продуктів існують тенденції до зростання попиту на корисні, "здорові" продукти. Розширюються частки сегментів функціональних, органічних, веганських продуктів тощо.

Abstract

As a result of the study, the consumption of basic foodstuffs by the population of Ukraine was analyzed. A comparative analysis of the regulatory (requirements recommended by the Ukrainian Research Institute of Hygiene and the Ministry of Health and the World Health Organization) and actual consumption of food were conducted. Comparing food consumption in 2018 with domestic and WHO requirements, we can conclude that in Ukraine the actual consumption of the main types of food does not reach the indicators of the established rational norms. For many Ukrainians meat, dairy and fishery products are economically inaccessible, as evidenced by their dynamics and lack of rational consumption. The domestic food market is characterized by a

decrease in domestic demand by reducing the number of consumers, loss of control over territories, devaluation of the national currency.

Usually, the needs of the population of the country are provided with food mainly through the production of their own production. However, in Ukraine, a significant portion of food produced is exported, not consumed. A sharp increase in food exports contributes to a decrease in domestic consumption.

The analyzed indicators of functioning of the food market of Ukraine for the years 2010-2017 allow us to draw the following conclusions. Ukraine's domestic food market is quite dynamic. A positive trend in its development is the growth of production of basic food products, which contributes to the increase in the level of food security of the country. Domestic manufacturers are able to produce products with high levels of competitiveness and quality on the world stage. Despite the considerable potential, for a long time Ukraine remains a state that mainly exports raw materials, not finished products.

The main trends in the development of the domestic food market of Ukraine also include: increase in export volumes; decrease in import volumes; growing demand for healthy, wholesome products, such as expanding the segment of functional, organic, vegan, kosher, halal, and more.

Список літератури:

1. Markets, Food Security and Early Warning Reporting. URL: http://fews.net/sites/default/files/MT_Guidance_Markets,%20Food%20Security%20and%20Early%20Warning%20Reporting_No%206_En.pdf.
2. Березін О.В. Продовольчий ринок України: теоретико-методологічні засади формування і розвитку : монографія. К. : Центр учбової літератури, 2008. 184 с.
3. Анализ продовольственной безопасности Республики Беларусь и стран мира. URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/108856/1/N_34_35_2.pdf.
4. Лозинська Т. М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації: монографія. Х.: Магістр, 2007. 272 с.
5. Рудич А. І. Оцінка динаміки та тенденції показників продовольчої безпеки регіонів України URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/1433/1174>.
6. Страшинська Л.В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні: монографія. К. : Профі, 2008. 532 с.
7. Food Security - FAO. URL: http://www.fao.org/fileadmin/templates/faoitally/documents/pdf/pdf_Food_Security_Coccept_Note.pdf
8. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_bsoph2017_pdf.pdf.
9. Дмитро Загумений: Україна може стати експортером переробленої риби № 1 у ЄС. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/dmitro-zagumennij-ukraina-moze-stati-eksporterom-pereroblenoi-ribi-no1-u-es>.
10. Стало відомо, скільки чорної ікри експортує і імпортує Україна URL: <https://nv.ua/ukr/biz/markets/stalo-vidomo-skilki-chornoji-ikri-eksportuye-i-importuye-ukrajina-50012124.html>.
11. Договориться с Европой и Азией. Украинские продукты питания быстро входят в моду. URL: <https://www.dsnews.ua/agro/dogovoritsya-s-evropoy-i-aziey-ukrainskie-produkty-pitaniya-12112018110000>.
12. Експорт українських рибних консервів зріс на третину. Де їх купують? URL: <https://shotam.info/eksport-ukrayinskih-ribnih-konserviv-zris-na-tretinu-de-yih-kupuyut/>.
13. Імпорт плодів та ягід в Україну перевищив їх експорт удвічі - експерти. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/10743888-import-plodiv-ta-yagid-v-ukrajinu-perevishchiv-jih-eksport-udvichi-eksperti.html>.
14. За год импорт мяса в Украину вырос на 30%. URL: <http://milkua.info/ru/post/za-god-import-masa-v-ukrainu-vyros-na-30>.
15. Отечественные продукты с рынка Украины вытесняют импортные, потому что они дешевле. URL: <https://strana.ua/news/116810-otechestvennyj-produkty-s-rynka-ukrainy-vytesnjajut-importnye-potomu-chto-oni-deshevleotechestvennye-produkty-s-rynka-ukrainy-vytesnjajut-importnye-potomu-chto-oni-deshevle.html>.
16. Огляд ринку рибної продукції для видання "Світ продуктів". URL: <http://uifsa.ua/uk/news/news-of-ukraine/fish-market-survey-for-magazine-world-of-products>.
17. Стан українського рибного ринку. Прогнози на майбутнє. URL: <https://agrorreview.com/news/stan-ukrayinskoho-rybnoho-rynku-prohnozy-na-majbutnye-infohrafika>.
18. Продовольча безпека в Україні у 2017 році. Огляд основних індикаторів. URL: <http://edclub.com.ua/analityka/prodovolcha-bezpeka-v-ukrayini-u-2017-roci-oglyad-osnovnyh-indykatoriv>.

19. В.П. Залізняк. Оцінка індикаторів продовольчої безпеки України. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2019/22.pdf.
20. Україна наростила імпорт продуктів харчування. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1711119-ukrayina-narostila-import-produktiv-kharchuvannya>.
21. Держрибагентство: У 2015 році на водоймах України на 12% збільшився вилов риби URL: http://darg.gov.ua/_derzhribagentstvo_u_2015_roci_0_0_0_2132_1.html?search=%C2%E8%F0%EE%E1%ED%E8%F6%F2%E2%EE%20%F0%E8%E1%ED%EE%BF%20%EF%F0%EE%E4%F3%EA%F6%B3%BF –.
22. Bavyko A. Nutritional value and safety of aquaculture products in Ukraine // Journal of Hygienic Engineering and Design. – 2017. – № 21. – С. 41-49.
23. Functional foods: Prospects in Ukraine. URL : <https://journals.onaft.edu.ua/index.php/foodtech/article/download/1382/1656/>
24. Бавико О.Є. Тенденції розвитку внутрішнього ринку макаронних виробів в Україні / О.Є. Бавико // Торгівля і ринок України. – 2018. – № 1(43). – С. 43-50.
25. Дослідження з'ясувало, скільки в Україні вегетаріанців URL: <https://style.nv.ua/ukr/doslidzhennja-z-jasuvalo-skilki-v-ukrajini-vegetariantsiv-2081910.html>
26. Top 10 Food and Beverage Industry Trends for 2019. URL: <https://www.epicor.com/en-uk/blogs/top-10-food-beverage-trends-2019/>.
27. У світі майже 3 млн виробників органічної продукції. А що в Україні? URL: <https://agro.guide/u-sviti-maizhe-3-mln-vyrobnikiv-orhanichnoi-produktsii-a-shcho-v-ukraini-4043/>.
28. Кто в Украине производит настоящую органическую продукцию. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2019/04/3/646613/>.
29. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19>.
30. Золоте теля: аналіз ринку яловичини України. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/zolotoj-telenok-analiz-rynka-govyadiny-ukrainy>.

References:

1. Markets, Food Security and Early Warning Reporting (2009). URL: http://fews.net/sites/default/files/MT_Guidance_Markets,%20Food%20Security%20and%20Early%20Warning%20Reporting_No%206_En.pdf [in English].
2. Berezin, O.V. (2008). Food market of Ukraine: theoretical and methodological foundations of formation and development. Kyiv: Centr uchbovoyi literaturi [in Ukrainian].
3. Analysis of food security of the Republic of Belarus and countries of the world (2014). URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/108856/1/N_34_35_2.pdf [in Russian].
4. Lozinska, T.M. (2007). National food market in the conditions of globalization. Kharkiv: Magistr [in Ukrainian].
5. Rudic, A.I. (2017). Assessment of the dynamics and trends of food security indicators in Ukrainian regions Retrieved from: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/1433/1174> [in Ukrainian].
6. Strashinska, L.V. (2008). Strategy of development of food market in Ukraine. Kyiv: Profi [in Ukrainian].
7. Food Security - FAO (2006). Retrieved from: http://www.fao.org/fileadmin/templates/faoitally/documents/pdf/pdf_Food_Security_Cocept_Note.pdf [in English].
8. Balances and consumption of the main food products by the population of Ukraine (2018). Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_bsoph2017_pdf.pdf [in Ukrainian].
9. Dmytro Zagumnyi: Ukraine can become the number one exporter of processed fish in the EU (2018). Retrieved from: <https://agravery.com/uk/posts/show/dmitro-zagumennij-ukraina-moze-stati-eksporterom-pereroblenoi-ribi-no1-u-es> [in Ukrainian].
10. It has become known how much black caviar Ukraine exports and imports (2019). Retrieved from: <https://nv.ua/ukr/biz/markets/stalo-vidomo-skilki-chornoji-ikri-eksportuye-i-importuye-ukrajina-50012124.html> [in Ukrainian].
11. Agree with Europe and Asia. Ukrainian food is fast becoming fashionable (2018). Retrieved from: <https://www.dsnews.ua/agro/dogovoritsya-s-evropoy-i-aziey-ukrainskie-produkty-pitaniya-12112018110000> [in Russian].
12. Exports of Ukrainian canned fish increased by a third. Where do they buy it? (2018) Retrieved from: <https://shotam.info/eksport-ukrayinskih-ribnih-konserviv-zris-na-tretinu-de-yih-kupuyut/> [in Ukrainian].

13. Imports of fruits and berries to Ukraine exceeded their exports by half - experts. Retrieved from: <https://www.unian.ua/economics/agro/10743888-import-plodiv-ta-yagid-v-ukrajinu-perevishchiv-jih-eksport-udvichi-eksperti.html> [in Ukrainian].
14. Over the year, meat imports to Ukraine grew by 30% (2019). Retrieved from: <http://milkua.info/ru/post/za-god-import-masa-v-ukrainu-vyros-na-30> [in Russian].
15. Domestic products are supplanted by imported ones from the Ukrainian market because they are cheaper (2018). Retrieved from: <https://strana.ua/news/116810-otechestvennyj-produkty-s-rynka-ukrainy-vytesnjajut-importnye-potomu-chto-oni-deshevleotechestvennyje-produkty-s-rynka-ukrainy-vytesnjajut-importnye-potomu-chto-oni-deshevle.html> [in Russian].
16. Fisheries Market Overview for the World of Products edition (2017). Retrieved from: <http://uifsa.ua/uk/news/news-of-ukraine/fish-market-survey-for-magazine-world-of-products> [in Ukrainian].
17. State of the Ukrainian fish market. Forecasts for the future (2017). Retrieved from: <https://agrorreview.com/news/stan-ukrayinskoho-rybnoho-rynku-prohnozy-na-majbutnye-infohrafika> [in Ukrainian].
18. Food security in Ukraine in 2017. Overview of key indicators (2018). Retrieved from: <http://edclub.com.ua/analityka/prodovolcha-bezpeka-v-ukrayini-u-2017-roci-oglyad-osnovnyh-indykatoriv> [in Ukrainian].
19. Zaliznyuk, V.P. (2019). Assessment of Ukraine's food security indicators. Retrieved from: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2019/22.pdf [in Ukrainian].
20. Ukraine has increased its imports of food products (2018). Retrieved from: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1711119-ukrayina-narostila-import-produktiv-kharchuvannya> [in Ukrainian].
21. State Fisheries Agency: In 2015, fish catch increased by 12% in reservoirs of Ukraine (2016). Retrieved from: http://darg.gov.ua/_derzhribagentstvo_u_2015_roci_0_0_0_2132_1.html?search=%C2%E8%F0%EE%E1%ED%E8%F6%F2%E2%EE%20%F0%E8%E1%ED%EE%BF%20%EF%F0%EE%E4%F3%EA%F6%B3%BF –.
22. Bavyko, A. (2017) Nutritional value and safety of aquaculture products in Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 21, 41-49. [in English]
23. Functional foods: Prospects in Ukraine (2019). Retrieved from: <https://journals.onaft.edu.ua/index.php/foodtech/article/download/1382/1656/> [in English]
24. Bavyko O.Ye. (2018) Trends in the development of the domestic market of pasta in Ukraine (2018). *Trade and Market of Ukraine*, 1(43), 43-50 [in Ukrainian].
25. The study found out how many vegetarians in Ukraine (2017). Retrieved from: <https://style.nv.ua/ukr/doslidzhennja-z-jasovalo-skilki-v-ukrajini-vegetariantsiv-2081910.html> [in Ukrainian].
26. Top 10 Food and Beverage Industry Trends for 2019 (2019). Retrieved from: <https://www.epicor.com/en-uk/blogs/top-10-food-beverage-trends-2019/> [in English]
27. There are almost 3 million organic producers in the world. And what about Ukraine? (2019). Retrieved from: <https://agro.guide/u-sviti-maizhe-3-mln-vyrobnikiv-orhanichnoi-produktsii-a-shcho-v-ukraini-4043/> [in Ukrainian].
28. Who in Ukraine produces real organic products (2019). Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2019/04/3/646613/> [in Russian]
29. Basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products (2018). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19> [in Ukrainian].
30. Golden calf: an analysis of the beef market in Ukraine (2018). Retrieved from: <https://proconsulting.ua/ua/pressroom/zolotoj-telenok-analiz-rynka-govyadiny-ukrainy> [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Бондарчук М. Є. Тенденції розвитку внутрішнього ринку харчових продуктів України / М. Є. Бондарчук // *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. – 2019. – № 3 (9). – С. 24-32. – Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/ejopu/2019/No3/24.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3803825

Reference a JournalArticle:

Bondarchuk M. Ye. Trends in the development of the domestic food market in Ukraine / M. Ye. Bondarchuk // *Economic journal Odessa polytechnic university*. – 2019. – № 3 (9). – С. 24-32. – Retrieved from <https://economics.opu.ua/ejopu/2019/No3/24.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3803825

